

Humanitas, 2016; 4(8): 1-14
ISSN: 2147-088X

<http://humanitas.nku.edu.tr>
DOI: [10.20304/humanitas.277532](https://doi.org/10.20304/humanitas.277532)

Araştırma-İnceleme

**DÜŞSEL ORTAÇAĞ'DA AŞKIN KANUNU:
BİR SARAY EDEBİYATI OKUMA KILAVUZU OLARAK
ANDRE LE CHAPELAIN'İN
AŞKA DAİR ADLI YAPITI**

Engin BEZCİ¹

Öz: Bu makale XI. ve XIII. Yüzyıllar arasında Fransız edebiyatına damgasını vuran *saraylı aşk* (fr. l'amour courtois) kavramını ve onun yazınsal ürünlerde bulunduğu yankıyı André le Chapelain'in XII. yüzyıl sonlarına doğru yazdığı *De amore* (Aşka dair) başlıklı kuramsal kitap çerçevesinde değerlendirmektedir. Kadın ve aşkın ana figür olduğu lirik şiirler, romanlar, aşk masalları, yöresel aşk şarkıları söz konusu aşk anlayışını yansıtır. Oysa Saray Edebiyatı'nı, az da olsa, önceleyen kahramanlık destanlarında kadına neredeyse hiç yer verilmez. Bu, kadının toplumsal değeriyle doğru orantılıdır: savaşı Erken Ortaçağ'ın toplumsal yaşamında önemli bir rolü olmayan kadın edebiyatta da yok gibidir. Şartırcı olan, bu koşullarda XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren soylu kadının *Efendi* olduğu bir aşk edebiyatının Güney Fransa'da filizlenmeye başlamış olmasıdır. Kahramanlık destanlarında tanrısı, ülkesi ve onuru için savaşan korkusuz şövalye, bu yeni dönemde, özellikle romanlarda, âşık olduğu kadın uğruna çetin savaşımına giren bir "aşk şövalyesi"ne dönüşür. Bu elbette tarihsel süreçte gerçekleşen toplumsal bir değişimin ürünüdür. André le Chapelain kitabında "aşk şövalyesi" olmaya istekli gençlere verdiği öğütler ve özellikle de otuz bir maddelik *Aşk Kanunu* ile söz konusu aşk anlayışını kuramsallaştırır. Bu makale söz konusu *Aşk Kanunu*'nun kimi maddelerini dönemin yazınsal ürünleri çerçevesinde yorumlayarak, Ortaçağ Saray Edebiyatı'nın temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ortaçağ, Fransız Saray Edebiyatı, Saraylı Aşk, André le Chapelain, Aşk Kanunu.

¹Yrd. Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Dilbilim ve Uygulamalı Yabancı Diller Bölümü/Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. ebezci@gsu.edu.tr

THE CODE OF LOVE IN THE FABULOUS MIDDLE AGES: ANDRE LE CHAPELAIN'S *ON LOVE* AS A GUIDE FOR READING LITERATURE OF THE COURT

Abstract: De amore (About Love) written by André le Chapelain at the end of the 12th Century is one of the most important theoretical works of Court Literature (Littérature courtoise) that deeply influenced the French Literature between the 11th and 13th centuries. This work, telling us a lot about the affairs in the Palace, the contemporary understanding of love and the place of women in literature, is also a guide to Court Literature as a whole. Recommendations made for youths who want to be love knights in the 5th Chapter of Book I and “The Code of Love” of 31 articles from the 8th Chapter of Book II in particular, not only summarize the essence of courtly love, but also make one of the founding texts of the idea of love in the Western Literature. In that context, it only makes sense that Préciosité, which employs women as masters, was formed through similar rules and “codes” and that Stendhal quoted this medieval text in his book on love bearing the same title as the work of André le Chapelain. This article aims to discuss the fundamental characteristics of the Medieval Court Literature by interpreting some articles of the famous “Code of Love” in line with some works having an impact on the era.

Keywords: Medieval French literature, Courtly Love, André le Chapelain, Code of love.

Giriş

XII. yüzyılın sonunda André le Chapelain tarafından yazılan *De amore (Aşka dair)*, XI ve XIII. yüzyıllar arasında Fransız edebiyatına damgasını vuran Saray Edebiyatı'nın (fr. littérature courtoise) en önemli kuramsal yapıtlarından birisidir. Saray çevresindeki ilişkilere, o dönemde egemen olan aşk anlayışına ve kadının edebiyattaki yerine ilişkin bize çok şey söyleyen bu yapıt, türü ne olursa olsun-saray şiirinden, *mélusine* hikâyelerine, Chrétien de Troyes'nin romanlarından, ilk Fransız kadın şairi olarak kabul edilen Marie de France'ın masallarına, hatta aşkın muhakeme edildiği kurmaca *Aşk Mahkemeleri*'ne varıncaya dek-bütün bir Saray Edebiyatı için debir okuma kılavuzudur aynı zamanda. I. kitabın 2. Bölümünde *aşk şövalyesi* olmaya hevesli gençlere verilen öğütler ve özellikle de II. kitabın 8. bölümünde yer alan otuz bir maddelik “Aşk Kanunu”, *l'amour courtois*'nın (Saraylı aşk) ruhunu özetlemekle kalmaz, Batı'daki aşk imgeleminin de kurucu metinlerinden birini oluşturur. Bu bağlamda, XVII. yüzyılda, yine kadınların “Efendi” (fr. maîtresse) olduğu *Préciosité* akımının benzeri kural ve “kanunlar” çerçevesinde biçimlenmesi ya da Stendhal'in Doğu ve Batı'da aşkı anlattığı ve André le Chapelaine'ninkiyle aynı başlığı taşıyan yapıtında² bu Ortaçağ metnine yer vermesi anlamlıdır. Bu makale söz konusu “Aşk Kanunu”nun kimi maddelerini, döneme damgasını

² Kitabın (*Aşka dair*) “Aşk Kuralları” ve kurmaca “Aşk Mahkemeleri”nde içinde yer aldığı *appendix* (ek) bölümü dilimize çevrilen baskılarında yer almamaktadır.

vuran yapıtlar çerçevesinde yorumlayarak, Ortaçağ Saray Edebiyatı'nın temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Şövalyelikten Aşk şövaleliğine: Değişen toplumsal yapı ve kadının edebiyattaki yeri

Jacques Lafitte-Houssat *Troubadours et cours d'Amour* başlıklı yapıtında önemli bir olguya dikkat çekerek, kadına çok fazla yer vermeyen Ortaçağ Fransız edebiyatının nasıl olup da, özellikle XI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, onu şövalye ve ozanların kendisine tapındığı bir idol haline getirebildiğini, kadının "Efendi" olduğu yazınsal bir akımın doğabildiğini sorar (1971, s. 7). Gerçekten de Saray Edebiyatı'nı önceleyen ve Fransız edebiyatının gerçek anlamda ilk önemli ve özgün yapıtları sayılan *Chansons degeste*'lerde kadına neredeyse hiç yer verilmez. Türünün en önemli örneği olarak kabul edilen *Roland Destanı*'nda, şövalye Roland'ın nişanlısı Aude dışında, kadının adına bile rastlanmaz. Onun rolü de yok denecek kadar azdır: Sefer dönüşü, Charlemagne kendisine Roland'ın ölümünü haber verdiği zaman, hemen oracıkta kederinden ölecektir. Kahramanlık destanları olan *Chansons de geste*'lerdeki kadının yokluğunu kısmen bu türün doğasıyla açıklamak olasıdır, zira Ortaçağ dünyası, kanlı savaşlara sahne olan, kesilen başların, kopan kolların havalarda uçtuğu, her türlü şiddetin hüküm sürdüğü eril bir dünyadır; dolayısıyla dönemin edebiyattaki yansımaları olan destanlar da kaçınılmaz olarak bu eril dünyanın yazınsal ürünleri olacaktır. Ortaçağ toplumunda egemen olan derebeylik düzeninde, şövalyelik yaşam biçiminin ve buna bağlı olarak da toplumsal ilişkileri belirleyen bir kurumdur. Bu bağlamda *Roland Destanı*'nın yazıldığı dönemin Haçlı seferlerinin başlangıç dönemine denk gelmesi rastlantısal değildir: yapıt her ne kadar gerçekte VIII. yüzyılda hüküm süren Charlemagne dönemini konu alsada, standadaki kahramanlar daha çok XII. yüzyıl baron ve Haçlı şövalyelerine benzerler ve aslında uluslaşma sürecinde olan Fransız feodalitesinin değerlerini ön plana çıkartırlar. *Roland Destanı*'nı modern Fransızcaya çeviren ve günümüzün en önemli Ortaçağ edebiyatı uzmanlarından biri olan Ian Short söz konusu çeviriye yazdığı önsözde bu olgunun altını çizer: "İrade ve eylem adamı olan epik kahramanın yazgısı, temsilcisi olduğu ulusal ve Hıristiyan toplumun yazgısından bağımsız değildir. Feodalitenin kahramansal değerleri Roland'da vücut bulur"³ (Short, 1990, s. 17). Bir biat kültürü olan feodal sistemde temel değerler sadakat ve onurdur: Öncelikle Tanrıya ve onun yeryüzündeki temsilcisi ve şövalyelerin de Efendisi olan Charlemagne'a olan koşulsuz bağlılık. Ailevi ve ulusal onur da bu bağlılık çerçevesinde biçimlenir. Kilise XI. yüzyılın sonunda Birinci Haçlı Seferi'yle birlikte (1096-1099) şövalyeliğe dinsel bir boyut katar. Hangi nedenle yapılsa yapılsın, Ortaçağ yaşam biçiminde savaş bir kazanç kapısıdır: Savaşta elde edilen ganimet şövalyenin en önemli gelir kaynaklarından birisini oluşturur. Jacques Lafitte-Houssat, "Dünyada hiçbir şey bu destansı dönemin şövalyesi kadar ürkütücü ve kaba olamaz" (1971, s. 14) der ve ekler: Hıristiyanlığın ilk

³ Fransızca kaynaklardan yapılan alıntıların çevirileri tarafımızdan yapılmıştır.

yayıncılarından olan Jean Chrysostome, Antonin, Jean de Damas ve Jérôme gibi ilk azizler bile kadından söz ederlerken “veba”, “cehennemin kapısı”, “şeytanın silahı”, “cehenneme çıkan kestirme yol”, “şeytanın dölü”, “şeytanın oku” gibi nitelemeler kullanıp, ona karşı bu denli acımasızken, o dönemde “demir kuşanan adam” (fr. ferveſtu) olarak anılan bir X. yüzyıl şövalyesinin, karşı cinse değer vermesi, ona şefkat göstermesi olası mıdır? Kadının Kilise tarafından bu derece hor görülmesinin temelinde, kuşkusuz onun “ilk günah”ın taşıyıcısı olduğu inancı vardır. Dönemin genel kabul gören anlayışına göre, kadın doğası gereği günahkâr ve zayıf bir yaratık olarak kabul edilir. Bu koşullarda yapılan evliliklerin temelinde aşkın olmadığını, soyluların gözünde evliliğin soylarını ve servetlerini sürdürmek için gerekli bir kurum olmaktan öte bir anlam taşımadığını söylemeye gerek bile yoktur. Batı Ortaçağı aşkı gerçek anlamda XII. yüzyılda icat edecektir.

Birinci Haçlı Seferi'nin bitip, şövalyelerin yurtlarına geri dönmesiyle birlikte toplumsal bir dönüşüm yaşanır. André Malraux'nun kendisiyle aşk ve kadın üstüne yapılan bir söyleşide ironik bir biçimde dile getirdiği bu radikal değişim bir gerçeğin anlatımıdır:

Sert şövalyeler [Haçlı seferlerinden] evlerine geri döndüklerinde, her şey olup bitmişti zaten: [onların yokluğunda] kadınlar aşkı icat etmişlerdi ve erkekler hâpı yutmuştu. [Öncesinde olduğu gibi] istediklerini kaba güçle almak yerine, zırhlarını bir kenara bırakıp, nazik bir şekilde istemeyi öğrenmeleri gerekti. Dahası artık şarkı söylemeyi, şiir yazmayı bilmeleri gerekiyordu. Şiir yazdık, şarkı söyledik, lavta çaldık ve diz çöktük [...] (Malraux, 1996, s. 39).

Gusta ve Cohén'in söylediği gibi, gerçekten de “Ortaçağ'ın büyük buluşudur aşk, özellikle de XII. yüzyıl Fransa'sının” (1945, s. 77).

Kadının neredeyse yok sayıldığı bir edebiyattan, “Efendi” olduğu bir edebiyata geçişi hazırlayan toplumsal değişimlerin ardında yine, biraz da kendisine karşın ve tarihsel sürecin getirdiklerinin etkisiyle, Katolik Kilisesi'nin oynadığı rol vardır. Yalnızca savaş için yaşayan bu yabani şövalyeleri “ehlileştirmek”, onları biraz daha insancıl kılmak ve daha iyi birer Hıristiyan yapmak için, Kilise elinde bulundurduğu aforoz kozunu kullanarak, Noel gibi belirli dini gün ve bayramlarda onların savaşmasını yasaklar. Silahlarını artık yalnızca Kilisenin düşmanlarına karşı doğrultacak, diğer zamanlarda, kadınların ve güçsüzlerin hizmetine sokacaktır. Şövalyeliğe kabul edilen gençler için düzenlenen zırh kuşanma töreninde (fr. l'adoubement) şövalyeye yeni görevleri şu sözlerle anımsatılır: “Doğruluk ve sadakat her şövalyede aynı anda bulunması gereken iki özelliktir; Şövalye varsılların yoksulları ayakları altına almaması için onları korumalı; güçlülerin güçsüzleri ezmemesi için onlara destek olmalıdır. İhanetin ve adaletsizliğin olduğu yerlerden uzak durmalıdır; eğer değer bulmak ve övgü kazanmak istiyorsa, kendisinden yardım isteyen kadın ve genç kızlara var gücüyle yardım etmelidir; kadınları onurlandırmak ve haklarını savunmak için gözünü budaktan sakınmamalıdır. Her cuma oruç tutmalı, her gün ayini dinlemek için kiliseye gitmeli ve gücü yettiğinde oraya başta bulunmalıdır. Herkese, özellikle de kadınlarına karşı derin bir saygı göstermelidir. Şövalye ve

karısı birbirlerini sevmeli, onurlandırmalı ve her koşulda birbirlerine yardımcı olmalıdırlar” (Lafitte-Houssat, s. 16). Bugün bile birinin asaletinden ve nezaketinden bahsederken kullanılan ve artık pek çok dilde deyimleşen “şövalye ruhlu” tanımlamasında sözü edilen şövalye tam da yukarıda portresi çizilen bu Geç Ortaçağ şövalyesidir. Ortaçağ’ın ilk döneminde neredeyse hiçbir değeri ve evinin dışında hiçbir toplumsal rolü olmayan kadın, bu zırh kuşanma töreninde de etkin olarak rol almaya başlar: Kadınlardan biri zırhını giydirir, diğeri kılıcını bilir, öteki altın mahmuzlarını takar. Bu, soylu kadının evinden çıkıp toplumsal bir varlık olmaya başlamasındaki en önemli adımlardan biridir. Barış zamanlarında, hem formda kalmak hem de ortaya konan ödülü almak için katıldıkları turnuvalarda dövüşen şövalyelerin izleyicileri arasında kadınlar da yer almaya başlar. Şövalyelerin gözüne girmek, etkilemek istedikleri Efendi artık kadındır. Henri Martin *Histoiredes Français* başlıklı yapıtında turnuvaların gerçek hakemlerinin, bu anlamda, aslında kadınlar olduğunu söyler:

Bu güzel seyircilerin alkışları ve gülümsemeleri olabilecek en değerli ödüldür; zafer için olduğu kadar, kadınların bayraklarını dalgalandırmak, onların aşklarına mazhar olmak için de savaşıdır.[...] Kazanan şövalye turnuvaların ödülünü törenleyine bir kadının elinden alır (Akt. Lafitte-Houssat, s. 19).

Chrétien de Troyes’in romanında Erec sarayın en güzel kızı olan Enéid’in gönlünü böylesi bir turnuvada birinci olarak kazanır.

Kadını bu denli ön plana çıkaran bir diğere toplumsal olgu da, Kutsal Topraklar’ı fethetmek için Doğu’ya giden Haçlı şövalyelerinin, Doğu Roma İmparatorluğu’nun başkenti Konstantinopolis’ten başlayarak, kendilerinden çok daha zengin ve uygar olan Doğu kültürüyle tanışmalarıdır. Getirdikleri ganimetlerin yanında, orada keşfettikleri farklı yaşam biçimlerinde onların alışkanlıklarını değiştirmeye başlar. Böylece soylu yaşantısı lüksün ön plana çıktığı daha incelikli bir yaşam biçimine doğru evrilir. Haçlı Seferleri aynı zamanda Akdeniz’de ticaretin geliştiği döneme rastlar. Ticaret fuarlarının, Fransa’nın kuzeyine göre çok daha varlıklı olan güneydeki Champagne Bölgesinde ve ilk kez bu dönemde ortaya çıkması elbette anlamlıdır. Jacques Lafitte-Houssat, halılardan aynalara, baharatlardan, ipek ve kadife gibi değerli kumaşlara varıncaya dek, her türlü Doğu ürününün bu fuarlarda bulunabildiğini söyler. Bu değişimin en belirgin örneği şövalyelerin evlerinde gözlemlenebilir: Daha önce oldukça sıradan olan ve temel barınma gereksinimini karşılayan ahşap ve topraktan yapılmış evlerde oturan şövalyeler, günümüze pek çok örneği kalan, taştan yapılmış, gösterişli Ortaçağ şatolarını inşa ettirirler. Zarafet ve lüks yeni yaşam biçiminin en belirleyici öğeleridir. Şatonun dekorasyonu, düzenlenen ziyafetlerle, bu ziyafetlerin bir parçası olan gösterilerin organizasyonu ile soylu kadın ilgilenir: Bu, soylu kadın için şövalyesini onurlandırmanın en önemli yoludur. Kendisi de giyimiyle, ince zevkleriyle diğere soylu kadınlar arasında ayrıcalıklı olmak ister. Ortaçağ lirik şiirine ve romanlarına konu olan, şövalyelerin bin bir tehlikeyi göze alarak aşkı uğruna çetin kavgalara giriştiği kadın, yukarıda portresini çizmeye çalıştığımız soylu kadındır. Meselik de bu koşullarda ortaya çıkar: Soylu kadın, kendisinin

güzelliğini, zarafetini, cömertliğini anlatan ozanların (fr. troubadours-trouvères) koruyucusu olacaktır. Bu bağlamda, bilinen en eski lirik ozan olarak kabul edilen Aquitaine Dükü IX. Gauillaume'un kızı kraliçe Aliénor ve özellikle de onun kızı Champagne Kontesi Marie'nin Saray Edebiyatı'nın Güney'de gelişip, sonrasında tüm Fransa'ya yayılmasında oynadıkları öncü rolü de anımsamak gerekir. Saray Edebiyatı'nın en önemli ozanı olan Chrétien de Troyes, Champagne Kontesi'nin koruması altındadır. Kontes'in isteği üstüne yazdığı ünlü Lancelot romanının ilk otuz dizesinde Efendisine övgüler düzer ve büyük bir alçak gönüllülükle, "konusu ve hikâyenin seyri Kontes tarafından verilen" bu kitaba sadece şairlik yetisini koyduğunu belirtir Chrétien. Hikâyenin başında söyledikleri bile Saraylı aşkın ruhunu özetlemeye yeter: "Mademki Efendim bir hikâye yazmamı arzu etti, ben de bütün varlığıyla ona ait, her konuda onun isteklerine boyun eğmeye hazır biri olarak, seve seve girişeceğim bu işe" (Troyes, 2002, s. 273). Kahramanlık destanlarında Charlemagne'a karşı gösterilen koşulsuz bağlılık, Saray Edebiyatı'nda bundan böyle kadına gösterilecektir. Buyruğuna uyulan Efendi soylu kadındır artık. Destanlardaki ast-üst ilişkisi (fr. vassal-suzerain) Saray Edebiyatı'nda da aynen korunur. Laure Verdon'un deyimiyile "saraylı aşk kadınıla erkek arasındaki *vasalık* ilişkidir, ne eksik ne de fazlası" (Verdon, 2003, s. 96). Bağlılığın yanında, cömertlik, nezaket, zarafet ve ruh asaleti gibi yeni değerler üretilir. Şövalyeler de artık *Aşk Şövalyesi* olmuşlardır.

6

2. André le Chapelain ve *Aşka Dair*

André le Chapelain Latince kaleme aldığı *Aşka Dair* başlıklı kitabı boyunca, aşk şövalyeliğine soyunan ve bunun için de aşkın ne olduğunu, kadınlara nasıl davranması gerektiğini öğrenmek isteyen genç dostu Gauthier'ye seslenir:

Bana aşka düştüğünü söylüyorsun. Yakın zamanda Venüs'ün attığı oklarla yaralanmış biri olarak, şimdianı nasıl dizginleyeceğine bilemiyor, bu haline bir çare bulamıyorsun. [...] Her ne kadar bu gibi konularla ilgilenilmesini doğru bulmasam da, akli başında birinin kendisini bu türden meselelere adanmasınuygun görmesem de, sana beslediğim sevgidileğini geri çevirmekten alıkoyuyor beni. Sevme sanatını öğrendiğin gün aşkta daha emin adımlarla ilerleyeceğin gün gibi aşıkâr madem, o halde ben deelimden geldiğince senin bu isteğine cevap vermeye çalışacağım (2002, s. 45).

André le Chapelain'in çekincesinin altında kuşkusuz, soyadından da anlaşılacağı üzere, onun pek çok Ortaçağ entelektüeli gibi bir din adamı olması yatar. Her ne kadar farklı dönemlerde kimliğine ilişkin değişik fikirler ortaya atılmış ise de, kitabının son bölümünde Kraliyet sarayında papaz olduğunu söylemesi dışında, André le Chapelain'in tam olarak kim olduğuyula ilgili bilgi oldukça sınırlıdır. Aynı durum Gauthier için de geçerlidir: Bazı el yazmalarında, onun "Fransa kralının ünlü yeğeni" olduğu yazılsa da, bu konuda yapılan tartışmalarda bir fikir birliğine varıldığını söylemek güçtür. Kurmaca bir kişilik olma ihtimali de yadsınmamalıdır. Sonuçta burada bizim için önemli olan gerçekte onların kim olduğundan çok, André le Chapelain'in yapıtının XII.

yüzyıl sonunda soylular arasında var olan ideal aşk anlayışı *fin'amor*'un⁴ doğasını ve edebiyatta bulunduğu yankıyı anlamamıza olanak sağlıyor olmasıdır. *Aşk'a dair*'in yazıldığı dönemde söz konusu edebiyatın, Chrétien de Troyes'nın romanları gibi örneğin, en önemli ürünlerini vermiş olduğunu özellikle belirtmek isteriz. Dolayısıyla dönemin yazınsal ürünlerinde gözlemleyebildiğimiz olguların André le Chapelain'in kitabında kuramsallaştırıldığını söylemek yanlış olmaz.

3. Saraylı aşkve “Aşkın kanunu”

Kitabın ilk cümlesiyle birlikte Gauthier'nin eğitimi de başlar:

Öncelikle aşkın ne olduğunu, adının nereden geldiğini, üstümüzdeki etkilerini, kimler arasında mümkün olabileceğini, nasıl elde edilip, nasıl elde tutulacağını, karşılıklı olup olmadığını gösteren işaretlerin neler olduğunu veâşıklardan birinin ihanet etmesi durumunda diğerinin nasıl davranacağını irdelemek gerekir (s. 45).

Aşkın tanımını yaptıktan sonra, yukarıda sıraladığı konular çerçevesinde Saraylı aşkın sıradan insanlar (soylular dışındaki herkes) arasında yaşanan aşktan farklı olduğunu ortaya koyar. Bunu da değişik kesimlerden kişiler (soylu bir hanımla alt tabakadan bir erkek örneğin) arasında geçen diyaloglar çerçevesinde yapar. Burada söz konusu olan Saraylı aşk özel bir aşktır ve ileride değineceğimiz nedenlerden dolayı yalnızca soylular arasında gerçekleşebilir. Bu anlayışa göre köylülerin (fr. vilains) ve alt tabakadan diğer insanların arasında yaşanan ilişkiler de aşk olarak adlandırılmaz zaten; zira onlar aşkın yalnızca tensel boyutunu bilirler. O da doğal bir içgüdünün doyumundan başka bir şey değildir. Oysa Saraylı aşk daha çok kavuşamamaya, aşkın tensel olarak tüketilmemesine yazgılıdır. Önemli olan kavuşma umudu içindeki şövalyenin aşmak zorunda kaldığı engelleri aşarken, gerçek bir aşk şövalyesinin sahip olmak zorunda olduğu nitelikleri kazanmasıdır. Lazar'a göre “Saraylı aşk doğruluk, cömertlik, alçak gönüllülük, onur ve benzeri bütün erdemlerin kaynağıdır” (s. 268). İleride verdiğimiz “aşk kuralları”nın da gösterdiği gibi, Saraylı aşk ölçülülüğün ve dengenin temel erdemler olduğu bir değerler bütünü, bir aşk etiğidir. Goff da bu olgunun altını çizer:

Saraylı aşk ruh ve beden, yürek ve beyin, cinsellik ve duygu arasında mucizevi bir denge kurmayı bilmiştir. Saraylı aşk kendisini çağın en önemli olgusu durumuna getiren süslü sözcük öbekleri ve törelerin ötesinde, saraylı skolastiğin yapmacıklığının ve abartmalarının ötesinde – ve elbette modern çağ halk ozanlarının alaylarının ötesinde – bir uygarlığın yarattığı tüm ölümlü şeyler içinden insanlığın duyarlılığına sunduğu ölümsüz bir armağan olarak kalmıştır (Goff: 2015, s. 388).

⁴ Türkçeye “kusursuz aşk” olarak çevirebileceğimiz *fin'amor*(fr. l'amourparfait), o dönemde Güney Fransa'da konuşulan Oksitan dilinde genel olarak, aşk söz konusu olduğunda, soylu bir kadına karşı takınılması gereken tavrı ifade eder. *L'amour courtois* (Saraylı aşk) adlandırması ise ünlü Ortaçağ edebiyatı uzmanı Gaston Paris'in buluşudur ve XIX. yüzyılın sonundan itibaren *fin'amor*'un eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır. *Courtois* sıfatı saray anlamına gelen *Cour* ya da Ortaçağ'daki yazımıyla *court*'dan gelir.

I. kitabın 5.bölümünde, soylu bir erkekle soylu bir kadın arasında geçen diyalog çerçevesinde, ayrıntılı bir biçimde yorumladığı bu aşk kuramını öncelikle “temel aşk öğütleri” adı altında on ikimaddede⁵ özetler:

- 1- Bilmelisin ki; on iki aşk öğüdü vardır:
- 2- Tehlikeli bir belâdan kaçır gibi kaç cimrilikten, aksine eli açık ol
- 3- Saflığını âşığına sakla
- 4- Bir başkasının âşığını bilerek baştan çıkarma
- 5- Kendisiyle evlenmekten utanacağın bir kadının aşkının peşinden koşma
- 6- Ne olursa olsun yalandan kaçınmak gerektiğini aklından çıkarma
- 7- Aşkınla ilgili sırları birden fazla kişiye söylemekten kaçın
- 8- Kadınların isteklerine her anlamda riayet ederek aşk şövalyeliğine layık olmaya çalış
- 9- Haz alırken de verirken de belirli bir edebe riayet et
- 10- Dedikoducu olma
- 11- Âşıkların sırlarına ihanet etme
- 12- Her durumda nazik ve zarif ol
- 13- Kendini aşkın hazlarına verirken âşığının arzusunu ihmal etme (Chapelaine, 2002, s. 91).

André le Chapelain II. Kitabın ilk bölümlerinde daha çok elde edilen bir aşkın nasıl korunabileceği konusunu işler. Bu çerçevede yazdıklarını da 8. bölümde, bizim bu çalışmada “aşkın kanunu” olarak nitelediğimiz, otuz bir maddelik aşk kurallarıyla özetler. Ama önce bu kuralların bulunuş hikâyesini anlatacağıdır. Bunu yapmaktaki amacı, öncelikle, iyi bir hoca gibi, buraya kadar söylediklerini iyi bir örnekle somutlaştırmaktır aslında. Chrétien de Troyes'nin romanlarını aratmayacak nitelikteki bu hikâye, âşık olduğu kadının kendisinden istediği görevi gerçekleştirmek için bin bir badire atlatan Brötanyalı şövalyenin serüvenini anlatır. Kadın, ondan efsanevi Kral Arthur'un sarayında bulunan şampiyon atmacayı kendisine getirmesini istemiştir, ancak onu getirmesi koşuluyla gönlünü verecektir şövalyeye. Bu zorlu görevi yerine getirebilmek için şövalyenin bütün kraliyet ormanını kat etmesi, her iki ucunda ürküntü verici devasa savaşçıların gardiyan olarak beklediği bir köprüden geçmesi ve dışarıdan bakıldığı zaman görünen hiçbir kapısı olmayan bu saraya girip atmacayı alması gerekecektir. Dahası, saraya girmeyi başardığında, âşık olduğu kadının, o sarayda bulunan diğer bütün kadınlardan daha güzel olduğunu söyleyerek karşısına çıkan yiğit şövalyelere meydan okuması ve çetin bir kavganın ardından onları alt etmesi gerekecektir. Atmacayı alıp gideceği sırada, gözüne atmacanın tüneğine altın bir zincirle bağlanmış parşömen iliştiğinde onun ne olduğunu sorar: “Aşk Kralı'nın, âşıklar için bizzat yazdırıp kanunlaştırdığı, üstünde aşk kurallarının yazılı olduğu fermanıdır o. Eğer atmacayı huzur içinde alıp gitmek istiyorsan, bu fermanı yanında götürüp, âşıklara iletme zorundasın” yanıtını alır (s. 181).

Parşömenin üstünde yazılı olan ve Saraylı aşkın ruhunu özetleyen otuz bir maddelik *Aşk Kanunu* 'nda şunlar yazılıdır:

⁵ Bazı el yazmalarında bu sayı on üçtür.

- 1- Evlilik aşka engel teşkil etmez.
- 2- Kıskanç olmayan sevemez.
- 3- Kimsenin aynı anda iki aşk ilişkisi olamaz.
- 4- Aşk her daim ya azalır ya da çoğalır.
- 5- Âşık olunan kadının rızası olmadan âşiğin elde ettiği hiçbir şeyin zerre kadar tadı yoktur.
- 6- Erkek ancak ergenlikten sonra sevebilir.
- 7- Sevgilisinin ölümünden sonra hayatta kalan iki yıl beklemek zorundadır.
- 8- Geçerli bir sebep olmadıkça, hiç kimse aşkın nesnesinden mahrum olamaz.
- 9- Aşk arzusuyla yanmayan kimse gerçekten sevemez.
- 10- Aşk cimriliğin semtinde barınmaz.
- 11- İnsanın kendisiyle evlenmekten utanabileceği bir kadını sevmesi uygun düşmez.
- 12- Gerçek âşık sevgilisinin buselerinden başkasını arzu etmez.
- 13- Çokça dile düşen bir aşk nadiren devam edebilir.
- 14- Kolay bir fetih aşkı değersizleştirir, zorlusu ona değer katar.
- 15- Her âşık sararıp solmalıdır sevgilisinin huzurunda.
- 16- Sevgilisini gördüğünde apansız, yüreği titremelidir âşiğin.
- 17- Yeni aşk eskisini kovar.
- 18- Yalnızca liyakat saygın kılar aşkı.
- 19- Aşk azalmaya başladığı zaman çabuk zayıflar ve nadiren eski haline döner.
- 20- Âşık sürekli olarak[sevdiğini kaybetme korkusuyla] tedirgindir.
- 21- Gerçek kıskançlık aşkı her zaman çoğaltır.
- 22- Âşık olunan kadına karşı duyulan kuşku, kıskançlığı ve tutkuyu artırır.
- 23- Aşk oduna yananın gözüne uyku girmez, yemeden içmeden kesilir.
- 24- Yaptığı her şeyde âşık olduğu kadını düşünürâşık olan.
- 25- Âşık olduğu kadının hoşuna gitmeyecek şeylerde kendisi de bir hoşluk bulmaz gerçek âşık.
- 26- Âşık sevdiği kadının hiçbir isteğini geri çeviremez.
- 27- Âşık sevdiği kadında bulduğu hazlara doymak nedir bilmez.
- 28- En ufak bir kuşku aşığa sevdiği kadınla ilgili en kötüsünü düşündürür.
- 29- Şehvete aşırı düşkün olan biri gerçekten sevemez.
- 30- Gerçek âşık her zaman sevdiği kadının hayaliyle beraberdir.
- 31- Hiçbir şey bir kadının iki erkek tarafından sevilmesine engel değildir, ne de bir erkeğin iki kadın tarafından (s. 182-183).

André le Chapelain'in I. Kitapta verdiği aşk öğütleri bu 31 maddelik kanunla bütünlük oluşturur. Saraylı aşk kavramının özünü yansıtan, birbirine sıkı sıkıya bağlı bu maddeleri birkaç izlek altında toplamak olasıdır. Her ne kadar kimi maddeler tekrarlanmış ya da birbiriyle çelişiyormuş gibi görünse de, amaç daha çok bazı incelikleri ortaya koymaktır. Bu sebeple, örneğin, başta günümüz okuruna tuhaf gelebilecek olan ilk madde olmak üzere kimi maddeler izaha muhtaçtır.

Ortaçağ'da aşk her şeyden önce bir yürek ve bilek işidir: yürek işidir; çünkü âşık yukarıda sıralanan maddelerin gereğini kavrayabilecek kadar olgun olmalı ve aşkı bir bilinç eylemi olarak yaşamalıdır. Bilek işidir; çünkü bu uğurda her türlü zorluğa göğüs gerecek, gerektiğinde, Tristan ve Lancelot gibi, devleri bile yenebilecek kadar yiğit bir şövalye olmalıdır. Bu nedenlerden ötürü aşk

şövalyesi olmak isteyen bir gencin ruhsal ve bedensel gelişimini tamamlamış olması gerekir. “Erkek ancak ergenlikten sonra sevebilir” maddesi bu olgunun altını çizer. Chapelain’e göre bir erkeğin on beş yaşından itibaren sevmesi mümkün olsa da, yukarıda saydığımız nedenlerdendolayı olsa gerek, on sekiz yaşın bu iş için daha uygun olduğunu düşünür.

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi, bu aşk daha çok kavuşamamaya yazgılı, bir anlamda imkânsız aşktır⁶. Dolayısıyla kadının mutlak olarak ulaşılmaz olması gereklidir. Bu nedenle, Saray Edebiyatı’nda vücut bulduğu biçimiyle, aşkın kadın tarafı genellikle evli, sosyal konumu gereğince de erkekten üstündür. Bu kadın ile erkek arasındaki ast-üst ilişkisinin oluşabilmesini ve erkeğin kadının buyruklarına uymak zorunda kalmasını kaçınılmaz kılar. Kadının bu konumu beraberinde bir yandan saygıyı, nezaketi, koşulsuz itaat ve bağlılığı ve ölçülülüğü getirirken diğer yandan da aşkın fiziksel boyutuna ilişkin herhangi bir umudu da daha baştan ortadan kaldırır. Oysa eşit konumdaki bir karı-kocanın arasında bu türden bir ilişkinin gerçekleşmesi olası değildir. Erkek egemen Ortaçağ toplumunda bir koca karısı üstünde her türlü hakka sahiptir ve hiçbir durumda kadının rızası aranmaz. Evlilik kurumunun temelinde aşkın değil, soyun devam etmesi, servet ve toprakların birleştirilmesi gibi başka dinamiklerin olduğundan daha önce söz etmiştik. Ortaçağ’da aşkın evlilik dışı bir kurum olarak görülmesi bu nedenledir. Aşk Kanunu’nun birinci maddesi işte bu anlamda evliliğin aşka engel oluşturmadığını söyler. Yoksa kadının bedeni kocasına aittir ve bu anlamdaki bağlılığı sorgulanamaz. Ayrıca Ortaçağ’da en büyük günahlardan biri olarak görülen zina çok sert bir biçimde cezalandırılır. Dönemin ahlâk anlayışına göre, gönül vermek ve kendisini vermek farklı olgulardır. Dolayısıyla soylu kadın ancak gönlünüya da gönül verme olasılığını bir umut olarak verebilir aşığına. Bir aşk şövalyesi bu durumu peşinen kabul etmek ve saygı duymak zorundadır. “Şehvete düşkün olan biri gerçekten sevemez” maddesi bu bağlamda anlam kazanır. Aşk Kanunu bu konuda bütün önlemleri almıştır: 5. madde âşık olunan kadının rızası olmadan aşığın elde ettiği hiçbir şeyin zerre kadar değeri olmadığını söyler. Kılıçbay’ın da dediği gibi “eğer Saraylı aşkı fiziki boyut üstüne kurulsaydı, aşk bir duygusallık alanı olarak inşa edilemezdi.” (1994).

Gerçek bir âşık, saygısızlık olarak görülebilecek ve bu koşulsuz boyun eğmeye zarar verebilecek en küçük hareketten bile kaçınmak zorundadır. Başka bir deyişle, aşkın kanununa harfiyen uyararak her durumda aşk şövalyeliğine layık olmak zorundadır. En büyük ceza Efendisinin gözünden düşmek, onun çevresinden uzaklaştırılmaktır. Kanunun dediği gibi “kolay bir fetih aşkı değersizleştirir, zorlusu ona değer katar”. Âşık aşkı için yaptığı fedakârlıklar ölçüsünde değer bulur. Dolayısıyla aşk her şeyden önce bir liyakat işidir, çünkü “yalnızca liyakat saygın kılar aşkı.” Bu bağlamda Stendhal’in yukarıda

⁶ Saray Edebiyatı deyince ilk akla gelen ve türünün en iyi örneklerinden biri olan *Tristan ve Iseut*, Saraylı aşkın bu en temel kanununu ihlâl eder aslında. Âşıkların kavuştuğu, aşkın tensel olarak da tüketildiği bu romanda, kahramanlarımız aşklarının daimî olması için Iseut’nün annesinin kızı ve müstakbel kocası Kral Marc için hazırladığı aşk iksirini yanlışlıkla içteler.

bahsettiğimiz kitabında Saraylı aşktan bahsederken verdiği örnek oldukça çarpıcıdır:

Eğer *Efendisi* hizmetkârına [âşık]: - Bana beslediğiniz aşkın hatırına Kudüs'e gidip Efendimiz İsa'nın mezarını ziyaret edin, orada üç ay kalıp geri dönün, deseydi, âşık derhal yola koyulurdu. Bir anlık tereddüt bile onura sürülmüş büyük bir leke olarak görülürdü (Stendhal, 1960, s. 214).

Kadının her isteği emir olarak kabul edilir ve sorgulanamaz. Bu nedenle aşğın bağıllığı sürekli olarak çetin deneyimlerle sınanır. Buna en iyi örnek kuşkusuz Lancelot'dur. Her ne kadar Saraylı aşk deyince, belki daha çok bilindiği için, akla önce Tristan gelse de aslında pek çok açıdan ideal aşk şövalyesinin cisimleşmiş hâli Lancelot'dur. Kral Arthur'un karısı Kraliçe Guenièvre bir dev olan Méléagant tarafından kaçırıldığında, onu kurtarabilmek için şövalye Lancelot'nun vermediği savaşım, katlanmadığı eziyet kalmaz. Üstelik bunların bir kısmının nedeni bizzat âşık olduğu Kraliçe'nin kendisidir: Tutuştukları kavgada Méléagant'ı kolaylıkla öldürebilecekken, devin babası olan Kral Bademagu Kraliçe'den oğlunun başışlanmasını diler. Chrétien de Troyes'nın Lancelot'ya söylediği cümle Saraylı aşkın en temel kuralıdır: "Seven itaat eder. Eğer bütün kalbiyle seviyorsa, sevdiği kadının isteğini derhal ve yürekten yerine getirir. [...] Lancelot, Kraliçe'nin [bu dilek karşısında] verdiği cevabı duyar:

Mademki [onun] durmasını istiyorsunuz, öyleyse benim arzum da o yöndedir' sözü ağzından çıkar çıkmaz, rakibi tarafından öldürüle bile, artık Méléagant'ın kılına bile dokunamazdı. Öyle de yapar. Oysa öfke ve utançtan deliye dönmüş rakibi olanca gücüyle vurmaya devam etmektedir.[...] (Troyes, 2002, s. 349).

Bütün engelleri aşp Kraliçe'yi kurtardıktan sonra kendisinden tek beklentisi onun bir gülümsemesine mazhar olabilmektir, ancak o bile esirgenir. Sebebi yukarıda Stendhal'in verdiği örneği anımsatır: Kraliçe kaçırıldığı zaman onun nerede olabileceğiyle ilgili bilgi alabilmenin tek yolu, suçluların üstüne bindirilip halkın içinde sergilendiği, yuhalatılarak aşağılatıldığı arabanın sürücüsü olan cüceye sormaktır. Ancak cüce bu konuda bir şeyler öğrenmek istiyorsa arabaya binmesi gerektiğini söyler ona. Lancelot bir anlık bir tereddüt yaşar; çünkü bu arabaya bir kez binen sonsuza kadar onurunu yitirecektir. Onurunu yitirmiş biri olarak da Arthur'ün sarayına bir daha giremeyecektir. Sonuçta "mademki aşk bunu ister, bunu emreder" (s. 281) deyip arabaya binse de, o "bir anlık tereddüt" Lancelot'yu sevdiği, uğrunda her türlü belaya katlandığı kadının gülümsemesinden yoksun bırakacaktır.

Aşkın sadece soylulara özgü olduğunu gösteren ve bir aşğın mutlaka sahip olması gereken niteliklerden bir diğeri de André le Chapelain'in üstünde uzunca durduğu cömertlik konusudur. Gerçekten de aşk yalnızca soylulara özgüdür; çünkü insan yerine konulmayan, karın tokluğuna sabahtan akşama kadar çalışmak zorunda olan köylülerin ya da alt tabakadan diğer insanların cömert olabilmeleri olanak dışıdır. Bu anlamda Aşk Kanunu aşka zarar verebilecek olası her tehlikeye karşı önlem almış gibidir. Bu anlayışa göre yoksulluk aşkın düşmanıdır. Yoksullaşmış bir soylu bile, artık başka kaygıları olacağı ve aşka gerekli özeni gösteremeyeceği için "aşk sarayı"na girmeye layık değildir.

Kitapta dile getirildiği üzere, aşk yoksulluğun da cimriliğin de olduğu yerde barınamaz. Bir din adamı olan Chapelain cömertlikle savurganlığın birbiriyle karıştırılmaması gerektiği olgusunun altını özellikle çizer. Aşk şövalyeliğine aday birinin varsıl olması şarttır, ancak bu hiçbir durumda aşkın parayla elde edilebilen bir şey olduğu biçiminde algılanmamalıdır. Âşık kendisinden daha yoksul olan soylular başta olmak üzere, iyi insanlara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek zorundadır. Böylelikle cömert olduğunu gösterip, ruhunun asaletini ortaya koyacaktır. Zengin olduğu halde cimrilik yapan, muhtaçlardan yardımını esirgeyen birinin âşık olduğu kadının gözünde değer bulması imkânsızdır. Her ne kadar Saraylı aşıkta kandan gelen asalet bir önkoşul gibi ise de, esas olan ruh asaletidir. Ruhü asil olmayan biri aşk şövalyesi de olamaz. Cömertlik, soylu kadının aşığını seçerken özellikle gözettiği ve yukarıda sözü edilen liyakatin en önemli ölçütlerinden biridir.

Ortaçağ'da aşkın evlilik dışı bir alan olarak inşa edildiğini anımsayacak olursak, aşkın neden bir sır olarak kalması gerektiğini kavramamız da zor olmaz. Nitekim Aşk Kanununun pek çok maddesi öncelikle kadının onurunu korumak için ağzı sıkı olmanın gerekliliğinin altını çizer. Hangi nedenle olursa olsun çiğnenmemesi gereken kanunlardan birisi de budur. Çokça dile düşen bir aşk dedikodulara yol açarak mutlaka zarar göreceği için aşığın sırlarını birden fazla kişiye söylememesi salık verilir. Âşık da, sırlarını emanet ettiği kişiler de, ne pahasına olursa olsun, o sırları korumakla yükümlüdür. Kaçarken sığındıkları ormanda Tristan ve Iseut'nün yerini Kral Marc'a ihbar eden ormancı halk tarafından lanetlenir. Bu ihanetin bedelini korkunç bir şekilde canıyla öder. Yanlışlıkla içtikleri iksirin etkisiyle de olsa, sonuçta Tristan ve Iseut'nün aşkı bir zina ilişkisidir ve halkı tarafından çok sevilen Kral Marc bu hikâyede ihanetin kurbanıdır. Buna karşın içinde bazı din adamlarının da bulunduğu halkın âşıklara arka çıkması, onlara yardımcı olmak için elinden geleni yapması, üstelik Ortaçağ gibi son derece dinsel bir dönemde, oldukça şaşırtıcıdır. Bu örnekte olduğu gibi, gerçek aşk kutsandır ve halkın gözünde her şeyin üstünde saygı duyulan bir olgu olarak resmedilir.

Aşığın sırrı koruması da liyakat ölçülerinden biridir. Peri masalı olarak niteleyebileceğimiz *Méline* hikâyelerinin tamamı sır ve sırrın ifşa edilmesi izleği üzerine kuruludur. Marie de France *Lanval'in Masalı'nda* (Lai de Lanval) Kral Arthur'un sarayında şövalye olan Lanval'in hikâyesini anlatır. Arthur'un ganimetten pay vermeyi unuttuğu Lanval bir süre sonra yoksullaşır, saray çevresindeki yerini kaybeder ve doğduğu toprakları terk etmek zorunda kalır. Bir derenin kenarında –dereler, çeşme başları ya da ormanlar⁷ perilerin ortaya çıktığı yerlerdir- birbirinden güzel iki genç kız görür. Kızlar onu daha ilk görüşte âşık olduğu, Kraliçe Semiramis'i güzellikte, İmparator August'ü de zenginlikte kışkırtacak kadar güzel ve zengin olan Efendilerinin yanına

⁷ Yukarıda özetlediğimiz Aşk Kuralları'nın bulunış hikâyesinde, Bröton şövalyeye yardım eden, saraya girdiği zaman yanlış hamleler yapmaması için ona akıl verenormanda önüne çıkan yine bir peridir. Periler her şeye önceden vakıftırlar: ormandaki peri de, Lanval'in karşılaştığı peri de kahramanlarımızın başına gelenleri daha onlar anlatmadan bilirler.

götürürler. Lanval daha tek bir laf edemeden büyüleyici peri ona: “Lanval, yurdumu bırakıp sizi bulmak için uzak yoldan geldim. Eğer aşka layık olduğunuzu kanıtlarsanız, ne bir imparatorun, ne bir kontun, ne de bir kralın erişemeyeceği mutluluklara erişirsiniz. Çünkü sizi her şeyden daha çok seviyorum” der (France, s. 141). Bütün *Mélusine* hikâyelerinde olduğu gibi bu perinin de bir şartı vardır: beraber olduklarını, her ne sebeple olursa olsun, hiç kimseye söylemeyecek ve bu sırrı kendisine saklayacaktır. Yoksa hem perinin aşkından, hem de birden bire kavuştuğu bütün zenginliklerden yoksun kalacaktır. Lanval mutlu bir şekilde kente geri döner. Ne var ki, orada kendisine göz koyan kraliçenin aşkını reddettiği zaman, bunu içine sindiremeyen kraliçe tarafından eşcinsel olmakla suçlanır. O da kendisini temize çıkartmak için, hizmetçilerinin bile kraliçeden daha güzel olduğu bir kadınla birlikte olduğunu söylemek zorunda kalır. Bunu söyler söylemez büyü bozulur ve her şeyini kaybeder. Kendisini aklayabilecek tek kişi olan periyi araması de boşunadır: aşk bir büyüdür ve bu “ihaneti” affetmez. Bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de kral ve kraliçe tarafından yalan söylemek ve iftira atmakla suçlanarak mahkeme önüne çıkartılır. Yitip giden perinin varlığını kanıtlayamadığı için yargıçlar tarafından mahkûm edilir. Neyse ki, son anda, birbirinden güzel perilerin eşliğinde, gösterişli bir biçimde şatonun salonuna girer.

Aşk mahkemeleri'nde⁸ bu konuyla ilgili verilen bir karar, Saraylı aşkın bu konuda ne kadar duyarlı olduğunu göstermesi bakımından çarpıcı bir örnek oluşturur: Dava konusu, aşk hayatıyla ilgili en mahrem sırları utanmadan ifşa eden bir şövalyenin bu kabul edilemez davranışdır. Davacı taraf yani “aşk şövalyeliğine hizmet edenler”, bu ihanetin cezasız kalmaması ve diğerlerine kötü örnek oluşturmaması için davalı şövalyenin ağır bir biçimde cezalandırılmasını talep ederler. Gaskonya'daki Saraylı Kadınlar Meclisi toplanıp, oybirliğiyle şu kararı alır: Suç işleyen şövalye ömür boyu aşktan men edilecek, diğer şövalyeler ve soylu kadınlar tarafından hor görülüp, dışlanacaktır. Herhangi bir kadın bu kararı hiçe sayıp, o şövalyeye gönül vermeye yeltenirse, o da aynı kaderi paylaşacaktır (Chapelaine, 2002, s. 174).

Sonuç

Görüldüğü üzere Ortaçağ'da aşkın kanunu da vardır mahkemesi de. Yazılı olmasa da, aşk her zaman kimi kanunlara tâbî olmuştur. Bugün bile zihnimizde canlanan ideal aşk imgesi söz konusu dönemdeki *finamor*'dan başkası değildir aslında. Nitekim Jacques le Goff “Edebiyatın bize sunduğu Saraylı aşk modelini günümüzde kadınlara karşı takınılan o *courtois* tavrıda hâlâ buluruz” (Goff, 2002) der. Aşkın yaşanma biçimi döneme ve kültürlere göre değişiklik gösterse

⁸ Burada bir parantez açıp “Aşk Mahkemeleri”nden söz etmek gerekir. André le Chapelain kitabında, içlerinde Champagne Kontesi Marie'nin de olduğu Saraylı kadınlar tarafından verilmiş aşkla ilgili yirmi bir yargı kararını aktarır. Gerçek bir mahkemeye aynı biçimde çalışan bu kurmaca Aşk Mahkemeleri, davalı ve davacı âşıklar arasındaki ihtilafı durumlarda hakemlik yapıp, karara bağlarlar. “Dava”konuları incelendiğinde verilen kararların yine aşk kurallarına dayandırıldığını söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, aşk bu kurmaca Aşk Mahkemelerinde somut örneklerle muhakeme edilir.

de aşkın kanunu değişmemiştir aslında: Tarafların aşktan-âşıktan beklentilerinin temelde hâlâ aynı ya da benzer olduğunu söylemek yanlış olmaz. Platon'dan Epikür'e, Horace'tan Ovidius'a, İbn Davud'dan İbn Hazm'a, André le Chapelain'den Abelard'a, Nizami'ye varıncaya dek, aşk az çok benzer şekilde anlatılmış, aşk imgelemi böyle oluşmuştur. İdeal aşk deyince akla Leyla ile Mecnun'un, Tristan ve Iseut'nün, Abélard ve Héloïse'in ya da Roméo ve Juliette'in gelmesi boşuna değildir. Reto R. Bezzola gibi kimi araştırmacılar, önce Güneyli ozanların örsünde uzunca bir süre dövülüp, sonra romana geçen bu aşk anlayışının kökeninde Arap Endülüs edebiyatının etkisini görür. Bu bağlamda Saray Edebiyatının İspanya'ya komşu olan Güney Fransa'da doğup, ülkenin diğer kesimlerine yayılması anlamlıdır. Her ne kadar, özellikle romanlar konularını genellikle Kelt hikâyelerinden alsa da, oradaki aşk anlayışı X. yüzyılda Endülüs'te yaşayan Cordobalı İbn Hazm'ın *Güvercin gerdanlığı* adlı yapıtındaki aşk algısından uzak değildir. Nitekim Arié Rachel'in *İbn Hazm ve Saraylı aşk* başlıklı makalesi ilginç benzerlikler ortaya koyar. Bu benzerlikler lirik şiirle ya da yöresel aşk şarkılarındaki anlayışla sınırlı değildir. Gerçekten de André le Chapelain'in *De Amore*'de ortaya koyduğu aşk kuramı, bizim bu çalışmada konu edinmediğimiz aşkın belirtileri ya da aşkın nasıl korunması gerektiği gibi pek çok konuda fazlasıyla İbn Hazm'ın *Güvercin gerdanlığı*'ni çağırıştırır.

KAYNAKÇA

- Chapelain, A. (2002). *Traité de l'amour courtois*. Paris: Klincksieck.
- Cohén, G. (1945). *La Grande clarté du Moyen Âge*. Paris: Gallimard.
- France, M. (1990). *Lais de Marie de France*. Paris: Librairie générale française.
- Goff J. (2015). *Ortaçağ Batı uygarlığı*. (Çev. Hanife Güven ve Uğur Güven). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Goff, J. (11.07.2002). "L'amour courtois, c'est l'adultaire" in *L'Express*.
- Kılıçbay, M. A. (1994). Bir Ortaçağ icadı: aşk. *Cumhuriyet Kitap*, Sayı: 1457.
- Lafitte – Houssat, J. (1971). *Troubadours et cours d'Amour*. Paris: PUF.
- Lazar, M. (1954). *Amour courtois et fin'amors dans la littérature du XII siècle*. Paris: Klincksieck.
- Malraux, A. (1996). *Les Réalités et les comédies du monde*. Paris: Editions de l'Herne.
- Rachel, A. (1985). "İbn Hazm et l'amour courtois", in *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée*, N° 40.
- Shortl. (1990). *La Chanson de Roland*. Livres de Poche, col. Lettres gothiques.
- Stendhal.(1960). *De l'amour*. Paris: Club des librairies de France.
- Troyes, C. (2002). *Romans de la Table Ronde*. Librairie générale française.
- Verdon, L. (2003). *Le Moyen Âge*, Le Cavalier Bleu éditions, coll. « Idées reçues ».